

A biztonsági rendszer helye a büntetésvégrehajtásban

Szakmai körökben, de esetenként nagyobb nyilvánosság előtt is egyre több szó esik a bv-intézetek biztonságáról. Ám ha megkérdeznénk az embereket, hogy ki, miképpen határozná meg a biztonság fogalmát, mit ért biztonsági rendszeren, valószínűleg nagyon tág mezőben helyezkednének el a válaszok.

A büntetésvégrehajtási tevékenység magasabb színvonala megköveteli a fontosabb fogalmak elméleti tisztázását, egységes értelmezését, és azok illetően alkalmazását a gyakorlati munkában. E tanulmány megkísérli felvázolni a bv-intézetek biztonsági rendszerét, folytatva a Módszertani füzetek 1985/1-es számában közzétett, Fejes Imrével együtt írott munka gondolatmenetét.

A bv-intézetek biztonságának fogalma

Az államnak, a társadalomnak, ezen belül minden szervezetnek és állampolgárnak létérdeke a biztonság, mely általában veszélytől, bántódástól mentes, zavartalan helyzetet jelent. A dolognak olyan állapota, az életviszonyoknak olyan rendje tehát, amelyben alig kell zavartól, kellemetlen meglepetéstől tartani. A biztonságot külső és belső körülmények egyaránt befolyásolják. Ha egy szervezet harmonikusan, eredményesen akar működni, védenie kell magát, illetve tevékenységét minden külső és belső zavaró hatással szemben.

Egy országot illetően a leglényegesebb létérdek az állam biztonságának megteremtése. Ez az állam önvédelmét és az uralkodó politikai erők védelmét jelenti. Vagyis olyan állapot, amelyben az állam a teljes szuverenitás alapján zavartalanul, maximális hatékonysággal valósítja meg céljait.

A társadalom biztonsága túl az állam biztonságán a *közbiztonságot* is megköveteli. Ez utóbbin azoknak a szabályozott társadalmi viszonyoknak az összességét értjük, amelyek feltétlen érvényesülését az állam szavatolja. A közbiztonság – más megközelítésben – a társadalmi együttélés rendjének olyan jogilag szabályozott helyzete, amelyben az egyes ember és közössége életét, működését, javait minden illetéktelen támadástól megvédi. Közbiztonságról akkor beszélhetünk egy országban, ha sikerül megelőzni, illetve ellenőrzés alatt tartani a súlyos társadalomellenes magatartásokat.

A biztonság minden konkrét szervezet esetében mást jelent. *A biztonságot mindig az adott szervezet profilja határozza meg.* Egészen eltérő biztonsági feltételek megalkotása szükséges pl. egy atomreaktor, egy textilüzem, egy bank vagy egy sportrendezvény esetében. Ugyanakkor vannak a biztonságoknak olyan általánosan szükséges elemei, mint pl. a vagyon-, a munka- és a tűzvédelem. Ezek szinte minden szervezet feladatai között szerepelnek.

Az egész ország biztonságának megteremtése és fenntartása állami feladat, emellett természetesen minden konkrét szervezet köteles a maga biztonságáról gondoskodni; vagyis beépíteni feladatrendszerébe a biztonsági feladatokat, kiküszöbölni a biztonságát veszélyeztető tényezőket.

Az állam a biztonság külső oldalát teremti meg az egyes szervezetek számára. Más szóval az állambiztonság és a közbiztonság adott állapota alkotja egy-egy szervezet biztonságos működésének külső feltételeit. Szükség esetén az állam segítséget nyújt az egyes szervezetek belső biztonságának megteremtéséhez is. Sokszor ugyanis e szervezetek nem képesek önmaguk belső biztonságát megteremteni, holott az tudvalevően visszahat az állam és a társadalom biztonságára. Ezért mindkettőnek elemi érdeke, hogy garantálja szervezetei biztonságát. Különösen áll ez a bv-intézetekre.

A börtön, ahogy Engels írja, a közhatalom egyik fontos eszköze. Ebből eredően a börtönök biztonsága szorosan összefügg az állam-, illetve a közbiztonsággal; azok szerves részének tekinthető. Hisz a bv-intézetek olyan személyeket tartanak fogva, akik súlyosan megsértették a társadalmi együttélés szabályait, akik valamilyen formában veszélyeztették a közrendet. De attól, hogy ezek a személyek „rács mögé” kerültek, automatikusan nem váltak veszélytelenné. Sőt, az a körülmény, hogy sok ilyen ember van egy helyen, potenciálisan még fokozza veszélyességüket.

Miután a bv-intézetek biztonsága kifelé is hat, a biztonság külső oldala egyrészt magába foglalja a külső körülmények hatását a bv-intézetre, másrészt a bv-intézet hatását a közvetlen vagy tágabb környezetre. A bv-intézet biztonságának belső oldala pedig a büntetés végrehajtásának módja, az erre vonatkozó általános, illetőleg különös szabályok összességét, továbbá a büntetés-végrehajtás feladatait jelenti. Természetesen ide kell sorolni az elítéltek kötelesegeinek maradéktalan teljesítését és az őket megillető jogok garantálását is.

Miután az elítéltek társadalomtól való elszigeteléséről, a szabadságvesztéssel járó joghátrányok megvalósításáról a büntetés-végrehajtás rendje gondoskodik, védelmélt feltétlenül meg kell teremteni és fenn kell tartani. *A büntetés-végrehajtás biztonsága tehát egy olyan állapotot feltételez, amelyben a bv-intézetek zavartalanul működhetnek, az ott dolgozó személyeket nem érheti, az ott fellelhető anyagi javakat nem fenyegethi támadás.*

Mindezek alapján három fő területből (a működés biztonságából, a személyi és a vagyonszabadságból) tevődik össze a büntetés-végrehajtási intézetek biztonsága. A *működés biztonsága* olyan állapotot jelent, amelyben a büntetés-végrehajtási feladatok teljesítését, az intézet belső rendjét semmi nem veszélyezteti. Azaz, amikor mindenki az előírásoknak megfelelően tevékenykedik, maradéktalanul teljesítve kötelezettségeit.

A *személyi biztonság* az intézetben tartózkodó emberek életének, testi épségének és személyes szabadságának sérthetetlenségére utal. Minden személy életét és testi épségét meg kell védeni: a fogvatartottakét és a testületi tagokét egyaránt. Az elítéltek személyes szabadsága is csak addig korlátozható, ameddig azt a jogszabályok megengedik. Ami ezen túllép, az már veszélyezteti a biztonságot. Ugyancsak fontos dolog, hogy senki ne legyen akadályoztatva feladatainak ellátásában, mert ez közvetlenül kihat a működés biztonságára is.

A *vagyonszabadság* az intézetekben levő anyagi javak, (épületek, berendezések, eszközök) sértetlen létét jelenti. Ha ezt valamilyen esemény veszélyezteti, az szintén kihat az intézet működésére, illetve annak biztonságára.

A biztonság általános fogalmát konkrétizálva meg kell különböztetni az egyes bv-intézeti típusok és közelebből az egyes bv-intézetek biztonságát, mert ennek függvényében kell magát a biztonsági rendszert kiépíteni. Intézeteink nem homogének. Különböző ismérvek szerint típusokat alkotnak, és egy-egy típuson belül egyedi sajátosságokkal is rendelkeznek. Eltérnek egymástól aszerint, hogy milyen büntetési nem, jogintézmény, illetve intézkedés végrehajtására jelölték ki őket, hogy a szabadságvesztés milyen fokozatával jellemezhető, hogy milyen földrajzi-építészeti sajátossággal bírnak, végezetül, hogy milyen az általuk befogadott elítéltek összetétele.

Mindezek figyelembevételével *biztonsági szempontból külön típust alkotnak* a megyei bv-intézetek, a zárt végrehajtó intézetek, a mezőgazdasági intézetek, az egészségügyi intézetek, valamint a központi ellátást végző intézetek. Típust ugyan nem alkotnak, de biztonsági szempontból – egyedi voltak miatt – másképp kezelendők az alábbi intézetek: a szigorított őrizet intézete, a fiatalok intézete, a nők intézete, a szigorított javító-nevelő intézet és az átmeneti intézet.

A büntetésvégrehajtás biztonsági rendszere

Sem a biztonság általában, sem a bv-intézetek biztonsága nem teremődik meg önmagától. A büntetésvégrehajtásnak be kell építenie feladatrendszerébe a biztonsági funkciót, amelyet alapvetően a bv-intézet jellege határoz meg. A biztonsági funkciót hasonlóan kell értelmezni, mint a nevelésit. *Ahogy a nevelés funkcionális és szakirányú feladatrendszer, úgy a biztonság fenntartása is az.* Más szóval minden egységnek vannak biztonsági feladatai, amelyek jórészt a szakmai feladatok ellátásán keresztül valósíthatók meg. Ugyanakkor létezik egy szervezeti egység, amely a biztonság fenntartásával szakirányú feladatként foglalkozik.

A biztonsági funkció megvalósításához a büntetésvégrehajtásnak ki kell alakítania a maga biztonsági rendszerét, amely el tudja hárítani a fenyegető veszélyeket. Ennek három fő feltétele van. Meg kell alkotni a biztonságot befolyásoló szabályok összességét, meg kell teremteni a biztonság fenntartásának személyi, szervezeti kereteit, végül pedig a cél érdekében létre kell hozni a szükséges tárgyi feltételeket.

A biztonságot befolyásoló szabályok olyan magatartásformákat írnak elő a fogvatartottaknak, illetve a személyi állomány tagjainak, amelyek megfelelnek a biztonságos működés követelményeinek. Az említett szabályok két fő csoportba oszthatók. Az első csoportba tartozókat, függetlenül attól, hogy milyen szakterületen dolgozik valaki, be kell tartania. Így például tűzveszélyes helyen senki nem használhat nyílt lángot, tiltott kapcsolatot senki nem létesíthet elítélttel, az intézet területére senki nem vihet be szeszes italt stb. A második csoportba azok a szabályok sorolhatók, amelyek közvetlenül más szakterületre vonatkoznak és a biztonságot csak áttételesen befolyásolják. Ide értendők például bizonyos elhelyezési, élelmezési stb. előírások, melyek adott helyzetben direkt módon is hathatnak.

A személyi és szervezeti keretek ugyancsak két csoportra bonthatók. Az egyik csoportba azok a szervezeti egységek tartoznak, amelyeket kifejezetten a biztonsági feladatok ellátására hoztak létre, illetve azok a személyek, akiket ilyen feladatokkal bíztak meg. (Lásd ör, vállalati biztonsági tiszt, munka-

és tűzvédelmi előadó stb.) A másik csoportba azok sorolhatók, akik szakmai tevékenységük során biztonsági feladatokat is ellátnak. (Pl. a munkáltatók.) A *tárgyi feltételek* közé számítanak bizonyos épületek, berendezések, technikai, tehát pl. az őrzésbiztonsági, tűzvédelmi berendezések, híradástechnikai eszközök.

A biztonsági rendszer sokrétű, összetett, bonyolult. Több alrendszerből áll, azaz különböző területeken valósul meg. Az *őrzési rendszerről*, amely a biztonsági rendszer központi témája, most nem beszélek, mert ez külön tanulmányt kívánna. A *személyi védelem* minden olyan szervezetnél nagyon fontos, ahová emberek tömege tartozik. A bv-intézetekben a fogvatartottak veszélyesek lehetnek egymásra és a személyi állományra is. A személyi védelemnek ki kell terjednie valamennyi intézetben tartózkodó emberre, ugyanakkor különös figyelmet kell fordítania a testületi tagok intézkedőképességének biztosítására.

A *tűz-, a vagyon- és a munkavédelem* minden olyan szervezetnél döntő tényező, ahol épületek, gépek, berendezések vannak és munkavégzés folyik. A *titokvédelem szintén* biztonsági feladatkör. A bv-intézetekben a fegyveres testületi jellegből és az itt zajló tevékenységből adódóan nagy mennyiségű titkos irat, illetve információ létezik. Ha ezek illetéktelen személyek tudomására jutnak, a biztonsági rendszer meginog. *Operatív védelemre* ott van szükség, ahol számítani lehet a szervezet elleni fellépésre. A bv-intézetek esetében ez kézenfekvő, emiatt a biztonság elleni cselekmények felderítése folyamatos feladat.

Az egyes szaktevékenységek biztonságra gyakorolt hatásánál érzékelhető leginkább a biztonság funkcionális jellege. Arról már beszéltünk, hogy egyes szakterületeken biztonsági teendőket is el kell látni, most is arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy a szakmai tevékenység önmagában is befolyásolhatja a biztonságot. Például, ha az igazgatási szolgálat nem jelzi, hogy az elítéltnak újabb bűnügye van, abból könnyen fogolyszökés származhat. Ha az elítéltek nem részesülnek megfelelő bánásmódban, ha rossz az ételmezés, vagy zsúfoltság van, fennáll a börtönzendülés potenciális veszélye. Ugyancsak kockázatos helyzet alakulhat ki, ha nem kezelik az elítélt fájós fogát, ha súlyos családi gondjain a nevelő nem igyekszik segíteni, ha tévénezéskor az izgalmas krimi befejezése előtt öt perccel takarodót rendelnek el és így tovább.

Hosszasan sorolhatnánk a veszélyt rejtő situációkat, de inkább leszögezzük: minden büntetésvégrehajtási alkalmazottnak, – valamennyi szakterületen – betartva az előírásokat, ugyanakkor rugalmasan és emberségesen kell végeznie a munkáját. Tehát akkor képes a biztonságot és a nevelést egyidejűleg szolgálni, ha felismeri a biztonságot veszélyeztető helyzeteket, és úgy cselekszik, hogy elkerülje a konfliktusok kibontakozását.

A biztonsági rendszer akkor működik optimálisan, ha területei, alrendszerei egymásra épülnek. Ha a köztük lévő ellentmondásokat meg tudjuk szüntetni. Például a fegyház fokozatú intézetekben a munkahelyeket el kell szigetelni az intézet egyéb területeitől és egymástól is, de tűz esetén biztosítani kell a menekülés lehetőségét. A biztonsági alrendszereknek úgy kell kapcsolódnuk egymáshoz, hogy feladataik maradéktalan érvényesítése közben egymást ne gátolják.

dr. Csordás Sándor